Petru BUTUC

Probleme ale categoriei semnificației în lingvistica actuală

P. B. – prof. univ., dr. conf., Catedra de limba română și filologie clasică a UPS „Ion Creangă" din Chișinău. Autorul monografiilor *Predicatul angrenat în limba română* (2007) și *Studii de gramatică și istorie a limbii române literare* (2012). Domenii de cercetare: gramatica limbii române, sociolingvistică și istorie a limbii române literare.

Dedic acest articol memoriei regretatului profesor Ion Dumeniuk, autor al unui curs de „Lingvistică generală" foarte apreciat de către studenții de acum trei-patru decenii. La lecțiile Domniei Sale am auzit pentru prima dată rostindu-se numele marilor lingviști ai lumii Ferdinand de Saussure, Wilhelm von Humboldt, Jan Baudouin de Courtenay, Roman Jakobson, A. A. Șahmatov, A. A. Potebnea și, desigur, al ilustrului om de știință basarabean Eugeniu Coșeriu.

Deși unii lingviști tind să declare învechită interacțiunea dintre formă și conținut, totuși această problemă rămâne a fi importantă în știința despre limbă. Corelația dintre structura gramaticală și conținutul ei substanțial este foarte necesară, în primul rând, pentru categoria semnificației, atât în lexic, cât și în gramatică, întrucât semnificația constituie o parte organică a cuvântului. Prin categoria semnificației, cuvântul poate îndeplini variate funcții ale semnului.

În lingvistica ultimilor o sută treizeci de ani, problema categoriei semnificației (semanticii) a fost și este tratată, în general, de pe poziții diferite, controversate chiar. Pentru

BDD-A27566 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:39 UTC)

unii lingviști, factorul semantic formează condiția *sine qua non*, semantica fiind decisivă la analiza faptelor de limbă. Pentru această categorie de cercetători, nici nu poate fi vorba de lingvistică, știință a limbii, în afara categoriei semnificației (semanticii).

Există și savanți care au păreri contradictorii cu referire la categoria semnificației în analiza faptelor de limbă. După aceștia, semantica constituie ceva din exterior, din afara limbii, susținând insistent că factorul semantic nu are niciun temei logic pentru a ocupa vreun loc în lingvistică. Această opinie descriptivistă „nu trebuie să ne sperie totuși, chiar dacă diapazonul importanței categoriei semnificației la analiza faptelor de limbă se manifestă de la zero până la rolul ei excepțional; atât doar că o atare situație nu ne dă posibilitatea să vorbim despre o unitate de păreri" [1].

În istoria lingvisticii europene, categoria semnificației în gramatică și lexic a fost mereu în centrul atenției cercetătorilor. În acest context, trebuie invocate numele celor mai reprezentativi adepți ai semanticii în lingvistică: A. A. Potebnea, N. V. Cruşevski, V. A. Bogorodiţki, V. Mathesius, V. Scalicika, A. A. Şahmatov, L. V. Şcerba, R. Jakobson, V. V. Vinogradov, A. M. Peşkovski, continuând mai târziu cu Fr. Daneș, Em. Benveniste, A. Martinet, E. Coșeriu, Iu. S. Stepanov, M. Mahmoudian etc.

Pentru a ne convinge de adevărul privind urcușul greu al evoluției și dezvoltarii categoriei semnificației, e necesar să vorbim despre unele fapte concrete și corespunzătoare. În anul 1925, A. A. Șahmatov, în renumita sa lucrare *Sintaxa limbii ruse*, editată post-mortem, menționa: „Sintaxa oricărei limbi poate fi analizată cu succes doar ținându-se cont de profunda corelație dintre limbă și gândire, dintre enunț și raționament"[2]. Tot în același an, 1925, și A. M. Peșkovski publică un articol, intitulat „Despre esența gramaticii formale", în care demonstrează că „orice încercare aparte a unor lingviști de a scoate categoria semnificației în afara gramaticii înseamnă a o induce în eroare, înseamnă a o duce în impas, situație în care orice analiză a faptelor de limbă ar fi fără de folos" [3].

La fel susține și cercetătorul L. S. Vâgotskii, în monografia cu titlul *Gândirea și vorbirea*, declarând deschis: „Cuvântul lipsit de semnificație nu este cuvânt, ci numai un sunet sau un grup de sunete goale; faptul

BDD-A27566 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:39 UTC)

acesta îi asigură categoriei semnificației statut de prim-indiciu constitutiv al cuvântului însuși" [4].

Cu totul altă părere însă o au unii lingviști, plasați pe poziții descriptiviste, care tratează categoria semnificației drept fenomen metafizic (ideal, în afara experienței de viață și de activitate socială a omului). Conform acestora, a trata faptele de limbă de pe poziții realiste este ceva tipic pentru felul „de a filozofa al lingviștilor europeni". Respectivii cercetători i-au găsit chiar și lui Ferdinand de Saussure unele „perceperi nebuloase", considerând greșeală faptul că marele lingvist genevez, în renumitul său *Curs de lingvistică generală*, nicidecum nu a renunțat la noțiunile de semnificație „le sens" și de valoare „la valeure".

În anul 1963, un alt lingvist, pe nume U. Weynreux, face o remarcă, de asemenea prea categorică și radicală în contextul „infimei importanțe a sensului": „Noțiunea de semnificație (semantica) ne-a chinuit prea mult timp, de la A. Șlaiher încoace. Pentru a ne izbăvi de ea este necesar să i se declare totală autonomie, nu numai în lexic și în gramatică, dar și în știința despre limbă, în general"[5].

Mult mai dure, în această ordine de idei, sunt afirmațiile bine cunoscutului lingvist american N. Chomsky, care, în lucrările sale *Structurile sintactice*, declară astfel: „Multă energie am consumat pentru a răspunde la întrebarea cum ar putea fi analizate faptele de limbă, în afara categoriei semnificației?" [6]. Cu același drept putem întreba și noi cum puteți voi analiza, din punct de vedere gramatical, faptele de limbă, neștiind culoarea părului vorbitorilor acestei limbi?

După cum vedem, adversarii categoriei semnificației în lingvistică sunt reali, creând, de mai bine de o sută de ani, un adevărat pericol. Astăzi ei însă își formulează dezacordul față de categoria semnificației puțin altfel, mai subtil: nu neagă semnificația, în general, ci semnificația ca obiect de studiu și categorie a lingvisticii, încercând să demonstreze că o atare ignorare se face din cauza specificului limbii, ceea ce, după părerea lingviștilor funcționaliști, face ca semantica să fie „aruncată peste bordul științei despre limbă" [7].

Astăzi este bine știut că permanentele controverse în jurul categoriei semnificației au creat în lingvistica actuală două direcții distincte,

BDD-A27566 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:39 UTC)

în funcție de orientarea conceptual-filosofică. Una din ele poate fi denumită *substanțială* sau *semantică*, întrucât marchează o strictă și permanentă corelație dintre formă și conținut, la toate nivelurile limbii: fonetică, lexicologie, morfologie și sintaxă (pentru această direcție este caracteristică recunoașterea existenței obiective a categoriei semnificației); și alta, cea de-a doua direcție, *antisemantică*, întrucât, la analiza faptelor de limbă, categoria semnificației este absolut relativă și neobiectivă.

Din cauza dezacordului dintre aceste două direcții (prima semantică și a doua antisemantică), chiar și noțiunea de lingvistică contemporană a devenit una complicată și eterogenă, de vreme ce unii lingviști mai fac o delimitare neîntemeiată științific: „lingvistică contemporană" și „lingvistică necontemporană". În prezent, nu e deloc corect a se face o atare distincție opozițională, după cum o fac unii cercetători. Renumitul lingvist Eugeniu Coșeriu demult a demonstrat că „opoziția dintre lingvistica structurală (semantică) și cea tradițională (nesemantică) a fost rezonabilă doar până la începitul anilor șaizeci ai secolului trecut, acum însă a îmbătrinit și s-a învechit". O asemenea opoziție, susține în continuare Eugeniu Coșeriu, „este într-adevăr ireală și lipsită de sens. Acum se poate vorbi doar despre unele curente ale lingvisticii contemporane, în raport cu variate curente ale lingvisticii din trecut" [8].

Opoziția ce ține de categoria semnificației a creat o situație când nici categoriile sintactice de bază ale propoziției (predicația, predicativitatea, predicarea [sau predicatul] și verbalitatea) nu sunt corect înțelese și tratate. De aceea, unii lingviști consideră că „predictivitatea în propoziție poate să se realizeze prin toate verbele de conjugat", ceea ce este incorect, deoarece purtătorii predicației nu pot să se conțină nici în verbele auxiliare, nici în verbele semiauxiliare și nici în cele copulative. Aceste categorii de verbe nu sunt predicative și nici nu pot forma de sine stătător predicatul propoziției, întrucât categoriile morfologice ale acestor tipuri de verbe nu se suprapun cu categoriile lor sintactice.

La nivel sintactic, indicii structurali-gramaticali ai modului, timpului, persoanei și numărului devin indici ai funcției (devin categorii funcționale), impunându-se din punctul de vedere al valorii lor comunicative în propoziție, dar nicidecum „nu se impun morfologic, struc-

BDD-A27566 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:39 UTC)

tural-gramatical". Respectivii indici predicativi (modul, timpul, numărul, persoana și diateza) nu se realizează la nivel sintactic prin categorii morfologice, dar prin mijloace sintactice, întrucât toate aceste categorii morfologice (gramaticale) intră în funcția predicatului, devenind, respectiv, categorii sintactice. De aceea, tratarea verbului din punctul de vedere al funcției comunicative „nu trebuie să conducă și la suprapunerea categoriei morfologice a verbalității cu categoria sintactică a predicativității," deoarece „sfera sintactică a predicatului nu totdeauna coincide cu sfera morfologică a verbului"[9].

Din punctul de vedere al teoriilor funcțional-integrale, verbalitatea, predicatul sau predicarea (skazuiemosty) și predicativitatea sunt aspecte ale mai multor planuri în ierarhia sistemului sintagmatic predicațional al propoziției (propoziția constituie unitatea de bază a sintaxei): 1*) verbalitatea* (este un indiciu structural-gramatical, morfologic al părților de vorbire); 2) *predicarea* (un indiciu al funcției sintactice de predicat); 3*) predicativitatea* (un indiciu morfo-sintactic al raportului dintre subiect și predicat); 4*) predicația* (un indiciu superior al sintaxei propoziției, o categorie sintactică superioară, care este nu numai semantică, ci și logică, și filosofică).

Prin urmare**,** *predicația* constituie o categorie sintactică de bază, superioară celorlalte, deoarece, bazându-se pe categoria semnificației, le încadrează pe toate. Predicativitatea (sau conexiunea predicativă dintre părțile principale – subiectul și predicatul propoziției) formează doar unul din mijloacele principale de realizare a predicației. Predicația însă nu poate să se realizeze fără a se sprijini pe funcția de predicat (adică fără predicare), iar predicarea este de neconceput fără a fi susținută de categoria verbalității. Drept consecință, se creează o situație în care nici verbalitatea (verbul în sistemul lui morfologic, structural-gramatical) nu poate să se manifeste la nivel semantico-funcțional (sintactic) în afara categoriei semnificației, în afara semanticii [10].

Prin urmare, datorită categoriei semnificației, gramatica unei limbi naturale este întotdeauna conținutală. Unitățile ei structurale se află într-o indestructibilă legătură cu semantica, iar corelația dintre formă și conținut, dintre extensional și intensional, dintre gramatică și semantică, dintre sintaxă și logica naturală trebuie să „formeze un *vera*

BDD-A27566 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:39 UTC)

principia la tratarea tuturor problemelor de lingvistică"[11]. Teoriile funcţionale-integrale constituie o expresie dezvoltativă a lingvisticii, în acest sens, deoarece, drept bază de studiere a faptelor de limbă, la nivel sintactic, este pusă teoria ordonării sintagmatice, în spiritul saussurian al categoriei semnificaţiei, prin care sintagma apare drept rezultat al lanţului morfo-sintactic din propoziţie.

Susţinând teza funcţionalistă, teoretică, precum că „părţile de propoziţie *sunt de fapt aceleaşi părţi de vorbire în mişcare*"[12], dezvoltăm, în spirit funcţionalist, raportul dintre morfologie şi sintaxă, prin care morfologia nu există de sine stătător ca nivel al limbii, deoarece este înrudită sau conjugată cu lexicologia, prin teoria nominaţiei, şi cu sintaxa, prin teoria semantică a ordonării sintagmatice – teorie lansată de Ferdinand de Saussure.

Concepţiile funcţionaliste, bineînţeles, sunt în contradicţie cu cele ale descriptiviştilor glosematicieni şi generativişti. Funcţionaliştii se pronunţă ferm împotriva ramificaţiilor antimentaliste, radical-structuraliste şi pur relaţionale în gramatică, mai cu seamă în sintaxă. Funcţionaliştii, prin argumente convingătoare, resping concepţiile descriptiviste, care neglijează semantica şi fac abstracţie de categoria semnificaţiei, adică de substanţa limbii, acordând supremaţie formei structural-gramaticale. Glosematicienii consideră, în mod arbitrar, că pe un lingvist trebuie să-l intereseze, în primul rând, corectitudinea gramaticală a enunţului, şi nicidecum cea semantico-informativă [13].

Adepţii fideli ai funcţionalismului franco-praghez însă susţin că între sintaxă şi semantică (între structură şi conţinut) există o strânsă interdependenţă şi conlucrare, ce se explică prin faptul că, în procesul actului comunicativ, semnele lingvistice nu numai că sunt utilizate într-un anumit anturaj, dar se şi întipăresc în memoria oamenilor, în raport cu situaţiile, cu tipurile de situaţii în care au fost ele folosite, iar, drept urmare, semnele lingvistice devin unităţi comunicative (sintactice), încărcându-se cu noi valori semantico-funcţionale [14].

Aşadar, după funcţionalişti, „raporturile în gramatică trebuie să se studieze în cea mai strânsă interacţiune cu semnificaţia. În caz contrar, gramatica devine formalistă şi, cel puţin, neinteresantă", fiindcă „o

BDD-A27566 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:39 UTC)

gramatică științifică, dezvoltată este opera gândirii și își exprimă prin ea categoriile sale" [15]. De aceea, la analiza gramaticală a faptelor de limbă, nu este necesar și nici nu este posibil să ne dispensăm de semantică, deoarece informația principală, pe care o comportă limba, este în permanență de natură semantică.

Astăzi nu putem spune ce căi va urma lingvistica în viitor, dar ceea ce știm cu încredere de pe acum este faptul că teoria funcționalistă (pe care Eugeniu Coșeriu o numește integralistă) a categoriei semnificației va rezista în timp, va fi actuală oricând, căci cercetarea faptelor de limbă nu poate fi întreprinsă în afara categoriei semnificației, în afara semanticii*, deoarece semantica formează substanța actului comunicativ, ce condiționează procesele de selecție și de distribuție a unităților comunicative.*

Referințe bibliografice

1. R. A. Budagov, *Iazîk i reci v krugozore celoveka*, Dobrosvet, Moscova, 2000, p. 89.
2. E. S. Istrina, *Voprosî ucenia o predlojenia po materialam arhiva A. A. Șahmatova* // Akademik A. A. Șahmatov. Moscova–Leningrad, 1977, p. 317.
3. A. M. Peșkovski, *Russkii sintaksis v naucinom osvescenii*, Izd. 7-oe, Ucipedghiz, Moscova, 1956, p. 7.
4. L. S. Vâgotski, *Mâșlenie i reci*, p. 262; apud R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 91.
5. U. Weynreux, *O semanticeskoy structure iazâka* // „Novoie v zarubejnoy lingvistike", Vîp. V, Moscova, 1970, p. 505.
6. N. Chomschy, *O kategorii znacimosti* // „Novoie v lingvistike", Vîp. II, Moscova, 1962, p. 505.
7. R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 93.
8. Eugeniu Coșeriu, *Die Lage in der Linguistik*. Innsbruk, 1973, p. 5; apud R. A. Budagov, *Idem*, p. 110.
9. Victor Banaru, *Ocerk po teorii predikativnosti*, Editura Știința, Chișinău, 1973, p. 34.
10. *Op. cit.*, p. 39.
11. Anatol Ciobanu, *Sintaxa și semantica*, Editura Știința, Chișinău, 1987, p. 51.
12. A. M. Peșkovskiy, *op. cit.*, p. 169.
13. Anatol Ciobanu, *op. cit.*, p. 14.
14. R. A. Budagov, *V zascitu poneatia slova* // „Voprosî iazâkoznania", 1983, nr. 1, p. 23.

BDD-A27566 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:39 UTC)